

Andrzej F. Dziuba

"Acybiskup Bronisław Dąbrowski :
portret", Peter Raina, Warszawa 2008
: [recenzja]

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 16/1, 277-280

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

nie zaszkodzi na zakończenie przytoczyć myśl wielkiego biskupa niemieckiego Wilhelma Kettelera, wyrażoną w 1848 roku na konwencie katolików w Moguncji: „Jednakże tak jak religia wymaga wolności, tak też wolność potrzebuje religii [...], jeśli naród nie powróci do religii, każda wolność będzie nie do zniesienia” (s. 20).

Myślę, że ta część monografii – w której został przedstawiony przez Autora dramat Kościoła katolickiego *in viis historicis Silesiae* w sposób nader ciekawy i zgodny z kanonami uprawianej dyscypliny – pociągnie za sobą następny tom historii. Interesujący się losami wrocławskiego biskupstwa, nade wszystko historycy i miłośnicy tej ziemi, będą bez wątpienia czekać na niego z niemalą dozą nadziei, zabarwionej satysfakcją.

Mieczysław Kuriański

Peter R a i n a, *Arcybiskup Bronisław Dąbrowski. Portret*. Warszawa 2008, ss. 334.

Dzieje Kościoła w Polsce, zwłaszcza najnowsze stanowią niezwykle przykład posługi wiary w systemie totalitarnym. Niejednokrotnie dochodziły do niej także elementy narodowe i społeczne oraz kulturowe, gdyż takie były bieżące oczekiwania. Była to posługa, która już sprawdziła się m.in. w okresie zaborów czy totalitaryzmu hitlerowskiego. Nowy totalitaryzm, tym razem komunistyczny postawił inne realia, ale Kościół pozostawił nadal wierny orędziu Ewangelii, dla którego szczególną drogą jest człowiek.

Nie ulega wątpliwości, że szczególną osobą w tej rzeczywistości był kard. Stefan Wyszyński, Prymas Polski. Był on bezdyskusyjnym znakiem niezwykłego rozpoznawania tej szerokiej odpowiedzialności, ale nigdy nie przekraczała ona znamion posługi wiary. Okazał się, z perspektywy czasu człowiekiem opatrnościowym. Owoce jego posługi wypracowane były m.in. we współpracy z wieloma współpracownikami. Jednym z najbliższych był z pewnością kard. Karol Wojtyła. W innym charakterze, ale niezwykle rolę odegrał także abp Bronisław Dąbrowski, długoletni sekretarz generalny Konferencji Episkopatu Polski.

To właśnie jemu swoją pracę poświęcił prof. Peter Raina z Berlina. Autor jest historykiem i dokumentalistą, absolwentem Oksfordu i Uniwersytetu Warszawskiego. W rozprawie doktorskiej zajmował się polityką ministra Józefa Becka i przyczynami wybuchu II wojny światowej. Jest autorem ogromnej ilości książek z zakresu historii najnowszych dziejów Kościoła w Polsce, wśród nich są także prace poświęcone abp. B. Dąbrowskiemu, np. *Arcybiskup Bronisław Dąbrowski. Rozmowy z władzami PRL*. T. 1 (1970-1981); T. 2 (1982-1989), (Warszawa 1995); *Rozmowy Biskupa Dąbrowskiego z władzami PRL. Stolica Apostolska reguluje organizację kościelną na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski*, (Olsztyn 1998); *Stan wojenny w zapiskach arcybiskupa Dąbrowskiego*, (Warszawa 2006).

Książkę otwiera przedmowa (s. 5-6). Następnie całość biografii podzielono na 34 bloki, które generalnie stanowią historyczny przegląd curriculum vitae abpa B. Dąbrowskiego. Najpierw ukazano pochodzenie z Wielkopolski i zrodzenie się powołania (s. 7-8) oraz zaangażowanie w Powstanie Warszawskie (s. 9-11). Początki pracy w Episkopacie Polski (s. 13-14) i zaangażowanie w obronie zakonnic i księży wysiedlonych z Ziemi Zachodnich (s. 15-22).

W tej samej linii posługi były działania wokół majątku kościelnego na Ziemiach Zachodnich (s. 23-34). To faktycznie okres do dnia 16 listopada 1961 roku.

Nominacja biskupa i zapoczątkowanie posługi wokół zawołania: „Odnowić wszystko w Chrystusie” (s. 35-37). Kolejny wyjątkowy czas to okres Orędzia biskupów polskich do niemieckich braci (s. 43-45). W ten ciąg wpisuje się także Milenium (s. 47-49) oraz wykazuje postawę wobec prowokacji władz politycznych (s. 51-59).

Po śmierci bp. Z. Chromańskiego następcą na urządzie Sekretarza Episkopatu Polski zostaje jego najbliższy współpracownik bp B. Dąbrowski (s. 61-62). Jednym z pierwszych zadań był problem Odezwy Episkopatu Polski w 30. rocznicę wybuchu II wojny światowej (s. 63-64). Miał także znaczący udział w Memoriale Episkopatu Polski do papieża Pawła VI w sprawie Ziem Zachodnich i Północnych (s. 65-73). Ciekawe są uwagi opatrzone tytułem: „Złośliwości władzy” (s. 75-82).

Symbolicznego wymiaru nabrała sprawa listu Episkopatu Polski z okazji 50-lecia „Cudu nad Wisłą” (s. 83-96). Ciekawe są „Pro memoria” w sprawie rozmowy z premierem Piotrem Jaroszewiczem (s. 97-107). Bp B. Dąbrowski wielokrotnie prowadził rozmowy w Rzymie (s. 109-115). Ciekawym epizodem jest „Nagana dla PAX-u i Urzędu ds. Wyznań” (s. 117-121). Ten tytuł w dobrym sposób oddaje relacje między bp. B. Dąbrowskim a kard. S. Wyszyńskim, Prymasem Polski: „Za twoje myto kijem cię obito” (s. 123-127). Nadal aktualnymi były sprawy Ziem Odzyskanych (s. 129-135).

Dnia 9 lutego 1972 r. bp B. Dąbrowski rozpoczął kolejną kadencję Sekretarza Episkopatu Polski (s. 137-141). Wielkim sukcesem było uregulowanie przez Stolicę Apostolską statusu Ziem Zachodnich i Północnych (s. 143-188). Bp B. Dąbrowski zawsze stawał jako sługa Kościoła (s. 189-201). Wobec jawiących się napięć głosił opinię: „Nie wolno nawet myśleć o stanie wyjątkowym” (s. 203-205). Zapewne i z tych racji występował niezwykle intensywnie i odważnie w obronie internowanych (s. 207-216). Nadal był bardzo aktywny w Watykanie (s. 217-230). Wyjątkowym sukcesem było uzyskanie statusu osoby prawnej dla Kościoła katolickiego w PRL (s. 231-233). Autor nazywa go także kamieniem węgielnym „okrągłego stołu” (s. 235-240). Wiele akcji wokół pomocy dla Polski nazwano symbolicznie „Planem Marshalla” (s. 241-255). Diariusz podejmowanych zadań wskazuje, że abp B. Dąbrowski był poszukiwanym rozmówcą (s. 257-265). Całość kończą informacje o pogrzebie (s. 267-274) i dwa testamenty (s. 275-279).

Dalszą część książki stanowią wspomnienia (s. 281-207), które w kolejności są autorstwa Henryka kard. Gulbinowicza (s. 282-283), bpa Kazimierza Romaniuka (s. 283-284), o. Jerzego Tomzińskiego, paulina (s. 285-286), dyr. Aleksandra Merkera (s. 286-292), ks. prał. Józefa Romana Maja (s. 293-297).

Z kolei zamieszczono dokumenty i fotografie (s. 299-322). Całość opracowania zamyka skorowidz (s. 323-332) i spis treści (s. 333-334).

Prezentowana książka o arcybiskupie Bronisławie Dąbrowskim wpisuje się we wspomniany już znaczny zbiór prac poświęconych temu wybitnemu hierarsze Kościoła w Polsce. Tamte prace dotyczyły szczegółowych okresów czy konkretnego zaangażowania w różne przedsięwzięcia. Natomiast – jak pisze sam autor – „Celem niniejszej monografii jest przypomnienie postaci tego wybitnego kapłana. Nie jest to próba biografii, lecz raczej szkic portretu, a właściwie mozaika działalności abpa Bronisława Dąbrowskiego” (s. 5). Wydaje się, że jest to intere-

sująca próba, choć akcenty są rozłożone bardzo różnorodnie. Trudno rozeznać, dlaczego autor czasem jest bardzo oszczędny, a w innych przypadkach bardziej szczegółowy.

Niezwykle cennym materiałem są stosunkowo licznie cytowane dokumenty czy inne materiały źródłowe. W tym kontekście sam prof. P. Raina stwierdza: “Mozaikę tę staramy się ułożyć na podstawie licznych dokumentów, takich jak memoriały arcybiskupa Bronisława Dąbrowskiego o sprawach istotnych dla Kościoła i narodu, protokoły rozmów z wieloma osobistościami, wśród których byli zarówno papieże – Paweł VI, Jan Paweł II – jak i inni dostojnicy watykańscy oraz czołowi przedstawiciele władz politycznych, a także jego pisma do tych władz w sprawach społecznych” (s. 5).

Autor książki sam przyznaje, że niektóre fragmenty były już wcześniej publikowane w innych opracowaniach. Także wskazuje, że niektóre zagadnienia zostały szerzej zaprezentowane w jego innych pracach. Generalnie książka zawiera jednak nowe materiały, które rzucają ważne światło na życie i działalność Arcybiskupa (por. s. 5). W jego osobie zaś także na dzieje Kościoła w Polsce w okresie po II wojnie światowej. Trzeba jednak ciągle pamiętać, że znaczna część źródeł nadal pozostaje niejawna. Szczególnie ważnymi są tutaj słynne “Pro memoria” kard. Stefana Wyszyńskiego. Z pewnością ciekawą pomocą mogą być zapiski i materiały bpa Alojzego Orszulika, abpa Tadeusza Gocłowskiego oraz licznych rozmówców ze strony władz czy przedstawiciele świeckich (np. Urząd do spraw Wyznań). Także w Stolicy Apostolskiej znajdują się cenne materiały.

W książce faktycznie prawie zupełnie nie wskazano na relacje abpa B. Dąbrowskiego z Sekretariatem Prymasa Polski. Faktem jest, że zazwyczaj kontaktował się on bezpośrednio z kard. S. Wyszyńskim, a później z kard. J. Glempem. Nie mniej jednak istniała szeroka sfera relacji między nimi, jako Prymasa Polski i przewodniczącymi Konferencji Episkopatu Polski a Sekretariatem Episkopatu Polski, właśnie za pośrednictwem wspomnianego Sekretariatu Prymasa Polski. Ciekawym jest dlaczego ten wątek został faktycznie zupełnie pominięty. Oczywiście jest, iż nakreślony portret mógł z założenia pominąć tę płaszczyznę posługi abpa B. Dąbrowskiego. Znając już inne prace, problemy te byłyby niezwykle interesujące.

Cenną pomocą metodyczną w lekturze książki jest dość szczegółowy skorowidz. Jest on sporządzony dość starannie. Niestety zakradły się jednak pewne błędy i nieścisłości. Można wskazać przykładowo: dziś już błogosławiony Bojanowski Edmund został uznany jako ojciec (s. 323), Hozjusz kard. Stanisław wskazywany jest jako Prymas Polski (s. 326). Poprawnie brzmi nazwisko Karol Niemira (s. 328), Marian Oleś był arcybiskupem (s. 328). Szkoda, że w skorowidzu nie rozwinięto wykazu nazwisk czy imion, które w wielu miejscach, zwłaszcza przywoływanych źródeł występują w skróconej formie.

Zamieszczona dokumentacja i fotografie stanowią cenne uzupełnienie dla wielorakich treści, a w nich przywoływanych wydarzeń czy postaci. Zdjęcie ze znakami zapytania, to na stronie 317 abp Achille Silvestroni, a na stronie 319 ks. Andrzej Maria Deskur. Wzruszającym materiałem są faksymile obu tekstów testamentów. Technie z nich pouczająca lekcja spojrzenia na Kościół i siebie samego wobec Boga.

Ważnym uzupełnieniem jest pięć wspomnień. Technie z nich niezwykle szacunek i uznanie dla dokonań abpa B. Dąbrowskiego jako zakonnika i kapłana, a zwłaszcza jako sekretarza generalnego Konferencji Episkopatu Polski.

Po lekturze książki zdecydowanie widać, że słuszna jest uwaga autora: “Ks. Arcybiskup jeszcze czeka na pełną biografię. Moja intencja jest skromna. Niniejszym tomem chciałbym uczcić Jego pamięć” (s. 6). Należy jednak sądzić, że prezentowane opracowanie staje się pewnym zaczątkiem ewentualnej monografii, której oczekuje polska historiografia. Wydaje się, że będzie to trudna praca, choćby ze względu na ogrom zaangażowania oraz wielość i różnorodność źródeł.

Należy wyrazić nadzieję, że książka ta przyczyni się do jeszcze lepszego zrozumienia i rozpoznania wspaniałych słów jakie o abpie B. Dąbrowskim wypowiedział Jan Paweł II: “[...]człowiek dobry i wielce zasłużony, który odznaczał się głęboką pobożnością i gruntowną formacją teologiczną. Jako kapłan, a zwłaszcza jako biskup, zapisał się na stałe w historii Kościoła w Polsce lat powojennych. W ciężkich i trudnych czasach komunistycznego systemu pełnił urząd Sekretarza Konferencji Episkopatu Polski z dużą kompetencją, wyczuwaniem i znajomością sprawy. Z gorliwością i stanowczością bronił praw Kościoła wszędzie tam, gdzie były one zagrożone, albo niesprawiedliwie ograniczane” (s. 5).

Bp Andrzej F. Dziuba

Kazimierz D z i u b k a, *Obywatelskość jako virtù podmiotu demokracji*. Wrocław 2008, ss. 344.

Rzeczywistość życia społecznego niesie w sobie wielorakość swojej specyfiki, a jednocześnie przebogate zróżnicowanie wielorakich odniesień i relacji osobowych. Z drugiej zaś strony ma także w sobie pewne stałe elementy konstytutywne. Jest to m.in. konkretne zorganizowanie danej zbiorowości i jej wewnętrzne oraz zewnętrzne relacje, które są tworzącą odpowiedzią na indywidualne oraz społeczne oczekiwania.

Jednak ostatecznie trzeba zawsze odnieść się do konkretnych indywidualnych osób, które są podstawowymi komponentami każdej struktury społecznej. Zwłaszcza demokracja ma swe standardowe elementy, choć praktycznie różnie one się wyrażają. Nie chodzi tu jednak o pomniejszenie czy zanegowanie wszelkich wymiarów społecznych czy wspólnotowych.

Badacz z Uniwersytetu Wrocławskiego podejmuje interesującą problematykę wokół demokracji. Publikuje swą pracę w serii: „Acta Universitatis Wratislaviensis” No 3059.

Całość studium otwiera spis treści (s. 5-6). Z kolei po wstępie (s. 7-13) rozprawę podzielono na dwie części, a te z kolei na rozdziały i dalsze mniejsze bloki.

„Reguły dyskursywne paradygmatu „dobrego obywatela” w ujęciu retrospektywnym” to tytuł pierwszej części (s. 15-197). Reguły intrapersonalne (s. 17-105). Najpierw wskazano na samopoznanie zorientowane na „zewnętrzność”, wskazując tym samym na naturalny porządek rzeczy. Po semantyce arete przypomniano politejski model obywatela i cnót obywatelskich. Wreszcie przywołano implikacje emancypacji rozumu indywidualnego.

Reguły impersonalne (s. 106-168). To pytanie o nomos, aby dalej przejść do formuły Gaiusa – Homo legali. W tym kontekście prawo jawi się jako drogowskaz postępowania obywatela. Trudno tutaj było pominąć kwestie roli publicznych obyczajów w kształtowaniu